

บทที่ 3

อุปกรณ์และวิธีการทดลอง

3.1 สารเคมีและแก๊สที่ใช้ในการวิจัย

3.1.1 สารเคมี

1. คอปเปอร์ (II) ไนเตรต ($\text{Cu}(\text{NO}_3)_2 \cdot 3\text{H}_2\text{O}$)	Lobachemie
2. ซิงก์ (II) ไนเตรต ($\text{Zn}(\text{NO}_3)_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$)	Lobachemie
3. ซีโอไลต์ชนิด HZSM-5	Tosoh corporation
4. เมทานอล (CH_3OH)	Fisher

3.1.2 แก๊ส

1. แก๊สไฮโดรเจน (Hydrogen 5 % balance Nitrogen) สำหรับการรีดิวซ์	Praxair
2. แก๊สไฮโดรเจน (Hydrogen 99.9)	Praxair
3. แก๊สไนโตรเจน (Nitrogen, 99.9%)	Praxair
4. แก๊สออกซิเจน (Oxygen, 2% balance Nitrogen) สำหรับการรีดิวซ์	Praxair
5. แก๊สฮีเลียม (Helium)	Praxair
6. อากาศศูนย์ (air zero)	Praxair
7. แก๊สสังเคราะห์ (Synthesis gas, $\text{H}_2/\text{Ar}/\text{CO} = 48/4/48$)	TIG

3.2 เครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัย

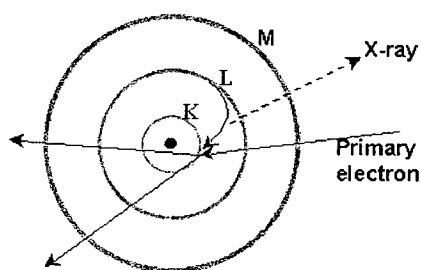
1. เครื่องอัลตราโซนิกความถี่ 1.7 เมกะเฮิร์ตซ์
2. เตาเผาปฏิกรณ์
3. แก้วควอทซ์ยาว 70 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 2 เซนติเมตร
4. สายยางซิลิโคน
5. เครื่องควบคุมอัตราการไหล
6. เตาเผา
7. ตู้ควบคุมอุณหภูมิ
8. ชุดอัดเม็ดและคัดขนาดตัวเร่งปฏิกิริยา
9. เครื่องอัดความดัน
10. เครื่องรีดิวซ์และอุปกรณ์รีดิวซ์ตัวเร่งปฏิกิริยา
11. เครื่องปฏิกรณ์สำหรับการสังเคราะห์ไดเมทิลอีเทอร์ขนาดตั้งโต๊ะ
12. เครื่องชั่งความละเอียด 4 ตำแหน่ง

13. ปีกเกอร์ ขนาด 600 มิลลิลิตร
14. ปีกเกอร์ ขนาด 250 มิลลิลิตร
15. ปีกเกอร์ ขนาด 50 มิลลิลิตร
16. ขวดน้ำกลั่น
17. ซ้อนตักสาร
18. แท่งแก้ว
19. อะลูมิเนียมฟอยล์
20. ถังมือ
21. โถดูดความชื้น
22. โกร่งบดสาร

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ [20]

3.3.1 เครื่องวิเคราะห์ธาตุด้วยรังสีเอกซ์ (EDX)

หลักการทำงานของเครื่องเกิดจากการกระเจิงของอิเล็กตรอนในชิ้นงาน แล้วปลดปล่อยรังสีเอกซ์ออกมาซึ่งรังสีเอกซ์ที่ปล่อยออกมานั้น เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละธาตุที่ปล่อยออกมา ซึ่งในอะตอมประกอบด้วยนิวเคลียสที่มีประจุบวก และอิเล็กตรอนที่มีประจุลบอยู่รอบๆ ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างประจุภายในอะตอม แต่ประจุทั้งสองจะต้องสมดุลกันในแต่ละธาตุ การเรียงตัวของอิเล็กตรอนรอบนิวเคลียสของอะตอมนั้น เป็นที่เข้าใจกันมาเป็นเวลานานแล้วว่าจะจะเป็นลักษณะของวงอิเล็กตรอน (Electron shells) โดยอิเล็กตรอนชั้นในสุดจะมีพลังงานต่ำสุด แต่มีพลังงานพันธะที่แข็งแกร่งที่สุด และอิเล็กตรอนชั้นนอกนั้นจะมีพลังงานศักย์สูงแต่พลังงานพันธะต่ำ และระดับชั้นพลังงานชั้นต่างๆ ของอิเล็กตรอนจะเรียงจากวงในออกไปนอกได้ดังนี้ K, L, M, N, O, P และ Q ตามลำดับ และเนื่องจากความแตกต่างของระดับพลังงานยึดเหนี่ยวของอิเล็กตรอนรอบๆนิวเคลียส ทำให้อิเล็กตรอนตั้งต้น (Primary electron) ที่มีพลังงานศักย์มากกว่า จึงมักจะไปแทนที่ในระดับพลังงานชั้น K มากกว่าชั้น L

รูปที่ 3.1 หลักการเกิดรังสีเอกซ์

การชนของอิเล็กตรอนตั้งต้น จะเข้าไปชนอิเล็กตรอนภายในวงให้หลุดออกไปจากอะตอม จึงเกิดสภาวะที่ถูกกระตุ้น คือ ไม่เสถียร จึงมีความพยายามทำให้เกิดการเสถียร โดยการที่อิเล็กตรอนในระดับชั้นพลังงานวงนอกจะเข้าไปแทนที่ โดยกระโดดลงไปแทนที่ช่องว่างที่อิเล็กตรอนวงในหลุดออกไป แล้วทำให้เกิดการปลดปล่อยพลังงานส่วนเกินออกมาในรูปของรังสีเอกซ์ (X-ray photon) ซึ่งมีพลังงานเท่ากับความแตกต่างของอิเล็กตรอนจากระดับชั้นพลังงานที่เข้ามาแทนที่กันดังรูป 3.1 และตัวรับสัญญาณจะรับรังสีเอกซ์ที่ถูกปลดปล่อยออกมา นับจำนวนและพลังงานที่ปล่อยออกมาแล้วนำเสนอในรูปของกราฟระหว่างระดับพลังงานและจำนวนที่ปลดปล่อยออกมาซึ่ง อิเล็กตรอนในแต่ละชั้นของธาตุต่างๆ ก็จะมีพลังงานแตกต่างกันไป ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะตัวดังนั้น เราสามารถวิเคราะห์ชิ้นงานได้ว่า มีองค์ประกอบของธาตุใดบ้าง และมีปริมาณเป็นสัดส่วนเท่าใด

3.3.2 เครื่องวิเคราะห์การเลี้ยวเบนรังสีเอกซ์ (XRD)

การศึกษาลักษณะโครงสร้างหรือขนาดผลึกของตัวเร่งปฏิกิริยาโดยใช้เครื่องวิเคราะห์การเลี้ยวเบนบนรังสีเอกซ์ โดยใช้หลักการเลี้ยวเบนของรังสีเอกซ์ เมื่อลำรังสีตกกระทบวัตถุหรืออนุภาคจะเกิดการหักเหของลำรังสีสะท้อนออกมาทำมุมกับระนาบของอนุภาคเท่ากับมุมของรังสีตกกระทบ โครงสร้างและขนาดผลึกของตัวเร่งปฏิกิริยาทำการวัดด้วยเครื่อง XRD รุ่น Bruker D8 AXS Advance X-ray diffractometer โดยใช้ค่า $\text{CuK}\alpha$ ที่มุม 2θ ในช่วง 5 ถึง 80 การหาขนาดผลึกของคอปเปอร์ออกไซด์สามารถคำนวณได้จากค่าความสูงกึ่งกลาง (full width at half maximum, FWHM) โดยใช้สมการของ Scherrer ดังสมการ 3.1

$$\text{Crystalline size (nm)} = \frac{K\lambda}{\beta_{\frac{1}{2}} \cos \theta_B} \quad (3.1)$$

เมื่อ	K	is a unit cell geometry dependent constant ($k = 0.9$)
	λ	is wavelength of the x-ray ($\text{Cu, K}\alpha = 0.15405$ nanometer)
	$\beta_{\frac{1}{2}}$	is the full-width-half-max of the peak (Radians)
	θ_B	is the Bragg angle (Bragg's angle)

3.3.3 กล้องจุลทรรศน์อิเล็กตรอนแบบส่องกราด (SEM)

กล้องจุลทรรศน์อิเล็กตรอนเป็นกล้องที่ใช้ส่องดูวัตถุขนาดเล็กมากๆ โดยมีกำลังขยายมากกว่าเดิมถึงสองแสนเท่า ใช้ในการตรวจสอบขนาดและรูปร่างของวัตถุ หลักการทำงานของเครื่อง SEM จะประกอบด้วยแหล่งกำเนิดอิเล็กตรอนซึ่งทำหน้าที่ผลิตอิเล็กตรอนเพื่อป้อนให้กับระบบ โดยกลุ่มอิเล็กตรอนที่ได้จากแหล่งกำเนิดจะถูกเร่งด้วยสนามไฟฟ้า จากนั้นกลุ่มอิเล็กตรอนจะผ่านเลนส์รวบรวมรังสี (Condenser lens) เพื่อทำให้กลุ่มอิเล็กตรอนกลายเป็นลำอิเล็กตรอน ซึ่งสามารถปรับให้ขนาดของลำ

อิเล็กตรอนใหญ่หรือเล็กได้ตามต้องการ หากต้องการภาพที่มีความคมชัดจะปรับให้ลำอิเล็กตรอนมีขนาดเล็ก หลังจากนั้นลำอิเล็กตรอนจะถูกปรับระยะโฟกัสโดยเลนส์ใกล้วัตถุ (Objective lens) ลงไปบนผิวชิ้นงานที่ต้องการศึกษา หลังจากลำอิเล็กตรอนถูกกวาดลงบนชิ้นงานจะทำให้เกิดอิเล็กตรอนทุติยภูมิ (Secondary electron) ขึ้นซึ่งสัญญาณจากอิเล็กตรอนทุติยภูมินี้จะถูกบันทึก และแปลงไปเป็นสัญญาณทางอิเล็กทรอนิกส์และ ถูกนำไปสร้างเป็นภาพบนจอโทรทัศน์ต่อไปและสามารถบันทึกภาพจากหน้าจอโทรทัศน์ได้เลย

3.3.4 เครื่องวัดพื้นที่ผิวจำเพาะ (BET)

BET เป็นวิธีศึกษาคุณสมบัติของตัวเร่งปฏิกิริยา เช่น ขนาดรูพรุน ปริมาตรรูพรุน พื้นที่ผิวสัมผัสรูพรุน โดยใช้เทคนิคการดูดซับของไนโตรเจน ในงานวิจัยนี้ใช้เครื่อง Micromeritics ASAP 2020 surface area porosity analyzer ในการทดสอบ โดยปริมาณของตัวเร่งปฏิกิริยาที่ใช้คือ 100 มิลลิกรัม ก่อนการทดสอบจะถูกนำมาให้ความร้อนก่อนที่อุณหภูมิ 200 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 4 ชั่วโมง ซึ่งการคำนวณพื้นที่ผิวสัมผัส BET คำนวณได้จากสมการของ Langmuir

$$\frac{x}{m} = \frac{abC_e}{1+bC_e} \text{ หรือ } \frac{C_e}{x/m} = \frac{1}{ab} + \frac{1}{a}C_e \quad (3.2)$$

เมื่อ x/m คือ ปริมาณสารปนเปื้อนที่ถูกดูดซับต่อปริมาณสารดูดซับ

a, b คือ ค่าคงที่จากการทดลอง

C_e คือ ค่าความเข้มข้นสมดุลของสารปนเปื้อนในสารละลายหลังจากการดูดซับ

เมื่อหาความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงของ $\frac{C_e}{x/m}$ กับ C_e ค่าความชันจะเท่ากับ $\frac{1}{a}$ โดยที่ $\frac{1}{ab}$ คือ จุดตัดบนแกน Y

3.3.5 เครื่องวิเคราะห์การเกิดรีดักชันตามอุณหภูมิ (TPR)

การศึกษาความสามารถในการดูดซับแก๊สไฮโดรเจนตามอุณหภูมิที่เปลี่ยนแปลงของตัวเร่งปฏิกิริยา โดยปริมาณตัวเร่งปฏิกิริยาที่ใช้เท่ากับ 100 มิลลิกรัม ทำการให้ความร้อนก่อนด้วยแก๊สไนโตรเจน 20 มิลลิลิตรต่อนาที เป็นเวลา 30 นาที ที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส แล้วปรับอุณหภูมิเป็น 350 องศาเซลเซียส ด้วยอัตราการให้ความร้อนเท่ากับ 3 องศาเซลเซียสต่อนาที โดยใช้แก๊ส 5% H_2 ใน N_2 20 มิลลิลิตรต่อนาที แก๊สขาออกถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยเครื่องแก๊สโครมาโตกราฟ Shimadzu GC-2014 (GC-TCD) ซึ่งร้อยละการเกิดรีดักชันคำนวณได้จากสมการ 3.3 ดังนี้

$$\text{ร้อยละการเกิดรีดักชัน} = 100 \times \frac{\text{โพลีเมอร์แก๊สไฮโดรเจนจากการวัด}}{\text{โพลีเมอร์แก๊สไฮโดรเจนจากการคำนวณ}} \quad (3.3)$$

3.3.6 แก๊สโครมาโตกราฟี (GC)

แก๊สโครมาโตกราฟี (Gas Chromatography) เป็นเทคนิคการแยกสารเนื้อเดียวในสถานะแก๊สออกจากกัน โดยอาศัยหลักการที่ว่าสารแต่ละชนิดมีความสามารถในการละลายและถูกดูดซับต่างกัน จึงทำให้สารแต่ละชนิดแยกออกจากกันได้ ในงานวิจัยนี้ได้ทำการวิเคราะห์ผลผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการทดสอบความว่องไวของตัวเร่งปฏิกิริยาการสังเคราะห์ไดเมทิลอีเทอร์ด้วยเครื่องวิเคราะห์แก๊สโครมาโตกราฟี Shimadzu GC-2014 โดยทำการวิเคราะห์ผลผลิตภัณฑ์ที่เป็นแก๊สคาร์บอนมอนอกไซด์ แก๊สคาร์บอนไดออกไซด์ และแก๊สไฮโดรเจน ด้วยดีเทคเตอร์ชนิด Thermal conductivity detector (TCD) โดยใช้คอลัมน์ชนิด unibead C และทำการวิเคราะห์ผลผลิตภัณฑ์แก๊สที่เป็น ไดเมทิลอีเทอร์ เมทานอล และคาร์บอนไดออกไซด์ ด้วยดีเทคเตอร์ชนิด Flame ionized detector (FID) โดยใช้คอลัมน์ชนิด polar pack Q, PQ/PQ

3.4 การเตรียมตัวเร่งปฏิกิริยาคอปเปอร์/ซิงก์ออกไซด์ (Cu/ZnO)

การสังเคราะห์ไดเมทิลอีเทอร์จะใช้ตัวเร่งปฏิกิริยาผสมของคอปเปอร์/ซิงก์ออกไซด์และซีโอไลต์ชนิด HZSM-5 ที่มีสัดส่วนของตัวเร่งปฏิกิริยาคอปเปอร์/ซิงก์ออกไซด์ต่อซีโอไลต์ HZSM-5 เท่ากับ 2:1 โดยน้ำหนัก ซึ่งตัวเร่งปฏิกิริยาคอปเปอร์/ซิงก์ออกไซด์เตรียมด้วยเทคนิคอัลตราโซนิคสเปรย์ไพโรไลซิสของสารละลายผสมของสารละลายคอปเปอร์ไนเตรตและสารละลายซิงก์ไนเตรต

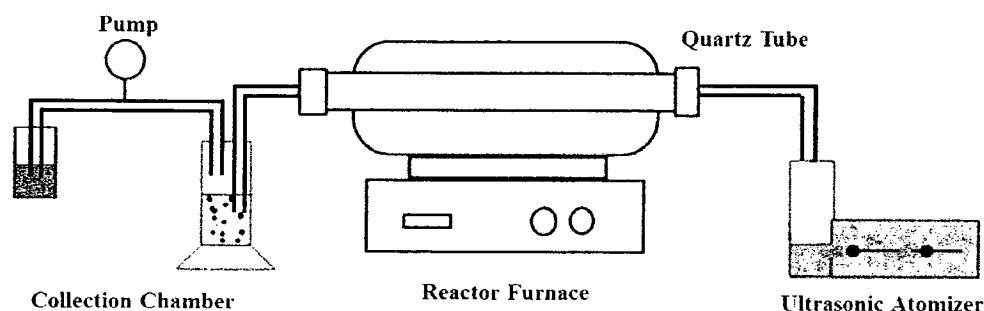
3.4.1 การเตรียมตัวเร่งปฏิกิริยาคอปเปอร์/ซิงก์ออกไซด์ (Cu/ZnO) สัดส่วนโดยโมลคอปเปอร์ออกไซด์ต่อซิงก์ออกไซด์เท่ากับ 1:1 ด้วยวิธีตกตะกอนร่วม (Co-precipitation method)

- เตรียมสารละลายคอปเปอร์ไนเตรตและซิงก์ไนเตรตละลายในบีกเกอร์ ให้มีปริมาตร 600 มิลลิลิตร
- เตรียมสารละลายโซเดียมคาร์บอเนตปริมาตร 600 มิลลิลิตร
- นำสารละลายทั้งสองบีกเกอร์มาตกตะกอนพร้อมกันหยดใส่ลงบีกเกอร์ ที่บรรจุด้วยน้ำที่ปราศจากไอออน (Deionized water) ที่อุณหภูมิ 65 องศาเซลเซียส ในภาชนะที่มีการกวนและรักษาค่า pH ไว้ที่ 7
- พักตะกอนที่ได้ไว้นาน 10 – 12 ชั่วโมง หลังจากนั้นให้ล้างและนำตะกอนที่ได้ไปอบที่อุณหภูมิ 110 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 12 ชั่วโมง
- นำตะกอนที่อบไว้ไปเผาที่อุณหภูมิ 400 องศาเซลเซียส ที่ความดันบรรยากาศเป็นเวลา 1 ชั่วโมง
- นำซีโอไลต์ HZSM-5 ไปเผาที่อุณหภูมิ 500 องศาเซลเซียส ที่ความดันบรรยากาศเป็นเวลา 4 ชั่วโมงเพื่อไล่สิ่งสกปรกที่ปะปนอยู่

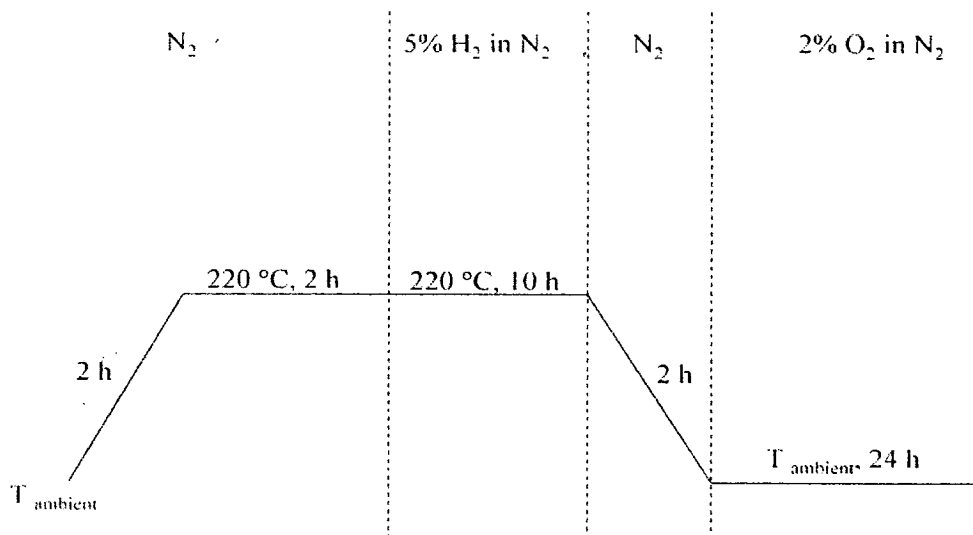
- นำตัวเร่งปฏิกิริยาคอปเปอร์/ซิงก์ออกไซด์และซีโอไลต์ HZSM-5 มาบดผสมร่วมกันอย่างละเอียดให้มีปริมาณเป็นสัดส่วนโดยน้ำหนักของคอปเปอร์/ซิงก์ออกไซด์ต่อซีโอไลต์ HZSM-5 เท่ากับ 2:1
- บดตะกอนที่ได้แล้วนำมาอัดเม็ดเพื่อคัดขนาดให้มีขนาดอนุภาคของ ตัวเร่งปฏิกิริยาเหมาะสมกับการรีดิวซ์ตามสภาวะดังรูปที่ 3.3

3.4.2 การเตรียมตัวเร่งปฏิกิริยาคอปเปอร์/ซิงก์ออกไซด์ (Cu/ZnO) สกัดส่วนโดยโมลคอปเปอร์ออกไซด์ต่อซิงก์ออกไซด์เท่ากับ 1:1 โดยเทคนิคอัลตราโซนิกสเปรย์ไพโรไลซิส (Ultrasonic spray pyrolysis technique)

- เตรียมสารละลายคอปเปอร์ไนเตรตและซิงก์ไนเตรตละลายในปิกเกอร์ ความเข้มข้น 0.3 โมลาร์ ให้มีปริมาตร 100 มิลลิลิตร
- นำสารละลายคอปเปอร์/ซิงก์ไนเตรตที่เตรียมไว้ในเครื่องอัลตราโซนิกที่มีความถี่ 1.7 เมกะเฮิร์ตซ์
- เปิดเครื่องอัลตราโซนิกเพื่อทำการฟั่นละอองของสารออกมา (ลักษณะคล้ายกับไอน้ำ) เข้าสู่เตาเผาปฏิกรณ์ที่มีแก๊วควอทซ์ที่อุณหภูมิ 500 องศาเซลเซียสดังรูป 3.2
- จัดเก็บตะกอนที่ได้ไปอบที่อุณหภูมิ 110 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 24 ชั่วโมง
- นำตะกอนที่อบไว้ไปเผาที่อุณหภูมิ 400 องศาเซลเซียส ที่ความดันบรรยากาศอีกเป็นเวลา 4 ชั่วโมง
- นำซีโอไลต์ HZSM-5 ไปเผาที่อุณหภูมิ 500 องศาเซลเซียส ที่ความดันบรรยากาศเป็นเวลา 4 ชั่วโมงเพื่อไล่สิ่งสกปรกที่ปะปนอยู่
- นำตัวเร่งปฏิกิริยาคอปเปอร์/ซิงก์ออกไซด์และซีโอไลต์ HZSM-5 มาบดผสมร่วมกันอย่างละเอียดให้มีปริมาณเป็นสัดส่วนโดยน้ำหนักของคอปเปอร์/ซิงก์ออกไซด์ต่อซีโอไลต์ HZSM-5 เท่ากับ 2:1
- บดตะกอนที่ได้แล้วนำมาอัดเม็ดเพื่อคัดขนาดให้มีขนาดอนุภาคของตัวเร่งปฏิกิริยาที่เหมาะสมกับการรีดิวซ์ตามสภาวะดังรูปที่ 3.3

รูปที่ 32 แผนผังเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการสังเคราะห์ตัวเร่งปฏิกิริยาด้วยเทคนิคอัลตราโซนิกสเปรย์ไพโรไลซิส

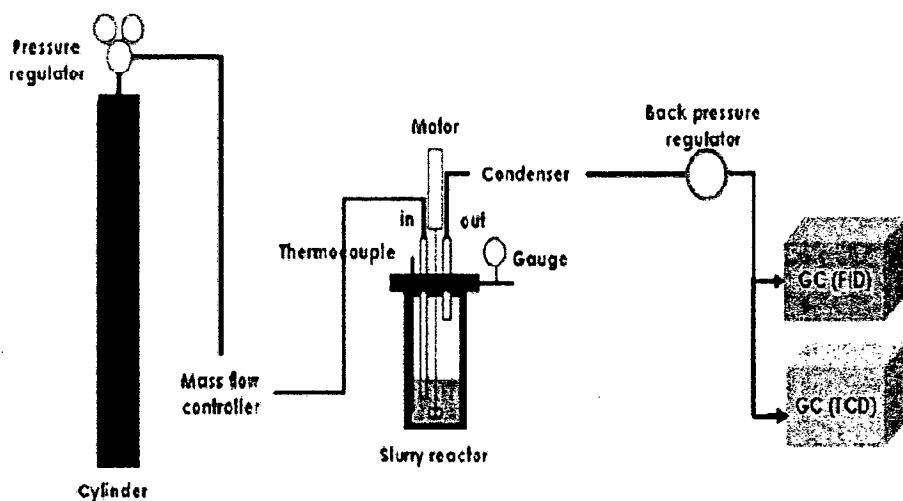

รูปที่ 3.3 โปรแกรมการรีดิวซ์ที่ใช้ในการเตรียมตัวเร่งปฏิกิริยา

3.5 การทดสอบตัวเร่งปฏิกิริยาสำหรับการสังเคราะห์ไดเมทิลอีเทอร์

การทดสอบตัวเร่งปฏิกิริยาสำหรับการสังเคราะห์ไดเมทิลอีเทอร์จะใช้เครื่องปฏิกรณ์แบบ Slurry ที่มีใบพัดปั่นกววนตลอดเวลาต่อเข้ากับเครื่องควบคุมอัตราการไหลของแก๊สสารตั้งต้น ซึ่งเป็นแก๊สสังเคราะห์ที่มีองค์ประกอบของคาร์บอนมอนอกไซด์/คาร์บอนไดออกไซด์/ไฮโดรเจน/อาร์กอนต่อเข้ากับเครื่องวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์แก๊สโครมาโตกราฟดังแสดง ในรูปที่ 3.4

- นำตัวเร่งปฏิกิริยาผสมปริมาณ 1 กรัมผสมตัวทำละลายเมทานอล 40 มิลลิลิตร เติมลงในเครื่องปฏิกรณ์
- ไล่อากาศภายในเครื่องปฏิกรณ์ด้วยแก๊สตั้งต้นหลังจากนั้นปรับอัตราการไหลเป็น 40 มิลลิลิตรต่อนาที และทำการเพิ่มความดันให้เท่ากับ 40 บาร์
- เพิ่มอุณหภูมิของเครื่องปฏิกรณ์ให้ได้ตามอุณหภูมิของปฏิกิริยาที่ 170 องศาเซลเซียส และดำเนินปฏิกิริยาไปจนครบเวลาที่ต้องการจึงลดอุณหภูมิ และความดันลง
- ในขณะนั้นแก๊สสารตั้งต้นและแก๊สผลิตภัณฑ์จะถูกนำไปวิเคราะห์ด้วยเครื่องแก๊สโครมาโตกราฟ

รูปที่ 3.4 เครื่องปฏิกรณ์สำหรับการสังเคราะห์ไดเมทิลอีเทอร์

3.6 ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ทำการศึกษสำหรับการสังเคราะห์ไดเมทิลอีเทอร์คือการสังเคราะห์ด้วยตัวเร่งปฏิกิริยา คอปเปอร์/ซิงก์ออกไซด์

1. อุณหภูมิที่ใช้ในการสังเคราะห์ด้วยตัวเร่งปฏิกิริยาด้วยเทคนิคอัลตราโซนิกสเปย์ไฟโรไลซิส 500, 600 และ 700 องศาเซลเซียส
2. อัตราส่วนโดยโมลระหว่างคอปเปอร์ออกไซด์ต่อซิงก์ออกไซด์ 1:1, 1:2 และ 2:1